

Capitalisme: crisi?, quina crisi?

Està en crisi el capitalisme? Està fallant el «sistema econòmic basat en la propietat privada dels mitjans de producció i en la llibertat de mercat», segons la definició de la Reial Acadèmia Espanyola?

Com a mínim, podem assenyalar que presenta algunes disfuncions: segons un estudi de referència de la Fundació Edelman, el 56% dels entrevistats afirmaven que el «capitalisme fa més mal que bé» i el 74% consideraven que era injust.¹ També, en aquest mateix estudi, a 22 dels 28 països examinats, més del 50% dels enquestats opinaven que el capitalisme era nociu (el 60% a Espanya). Per tant, el qüestionament del capitalisme està geogràficament molt estès, però, potser, és especialment rellevant la desafecció que s'està produint als EUA, sens dubte el país que associem més amb l'economia de mercat.

Crisi al quilòmetre zero del capitalisme

Durant l'actual carrera presidencial nord-americana, els mitjans de comunicació han destacat que una part de l'electorat donava suport a posicions «socialistes». Aquesta situació atípica explica, segurament, per què un dels candidats del Partit Demòcrata, Bernie Sanders, va ser capaç de mantenir-se durant molts mesos com a possible nominat malgrat unes propostes que, en el context nord-americà, podien ser considerades més pròximes als extrems que al centre. El fet que, als ulls d'un votant europeu, hàgim de traduir «socialista» per socialdemòcrata per entendre millor el que Sanders proposava no ens eximeix d'haver de reflexionar sobre el fons de l'assumpte: els EUA, epicentre de l'economia de mercat, qüestionen el capitalisme?

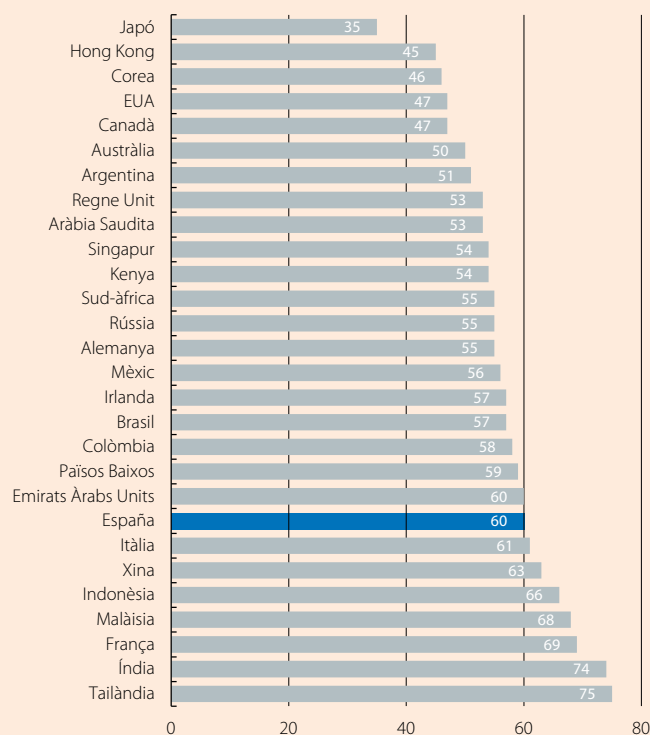
Les dades suggereixen que, com a mínim, el model econòmic està en procés de reavaluació a l'Amèrica del Nord. Els estudis d'opinió del Pew Research Center avalen la tesi que, any rere any, un percentatge significatiu de nord-americans tendeixen a mostrar-se insatisfets amb el capitalisme.² Així, el 2019, el 33% dels enquestats afirmaven que tenien una visió negativa d'aquest sistema econòmic i social. Per descomptat, la desafecció amb l'economia de mercat no és homogènia, ja que varia en funció de la ideologia (els demòcrates estan més insatisfets), del nivell de renda (la gent amb menys ingressos hi dona menys suport) i de l'edat (els joves són més crítics).

Una mirada més àmplia: de la crisi del capitalisme a les crisis del capitalisme

La qüestió ara és esbrinar fins a quin punt es tracta d'un fenomen recent. No és una pregunta senzilla de respondre, ja que la major part dels estudis se centren en les dues últimes dècades. Una de les poques excepcions són les dades recopilades per Blasi i Kruse,³ que proporcionen una visió sobre el grau de contestació que ha rebut el capitalisme als EUA des del 1938. Segons aquest exercici, els nivells actuals de desafecció amb el capitalisme, en contra de la nostra tendència a llegir el present com una època excepcional, no són extraordinaris, ja que, en totes les grans crisis, decau el suport. Va ser així durant la Gran Depressió dels anys trenta, quan el 38% dels enquestats manifestaven posicions amb elements anticapitalistes; el 1975, en plena «crisi del petroli», quan aquest percentatge era del 34%, o el 2010, després de la Gran Recessió, quan el 40% dels entrevistats manifestaven que tenien una imatge negativa del capitalisme. Durant els períodes de bonança, en canvi, la xifra de crítics amb el sistema se situa al voltant del 20%.

Rebuig al capitalisme al món

(% d'enquestats que afirmen que el capitalisme, tal com existeix en l'actualitat, fa més mal que bé al món, 2020)

Font: CaixaBank Research, a partir de dades de la Fundació Edelman.

1. Vegeu Edelman (2020), «Edelman Trust Barometer 2020», Global Report (gener).

2. Vegeu Pew Research Center, «Political Survey Dataset» (2011); «Pew Research Center's Global Attitudes Project» (2012); «Generation Z looks a lot like Millennials on Key Social and Political Issues» (2019), i «In Their Own Words: Behind Americans' Views of "Socialism" and "Capitalism"» (2019).

3. Vegeu Blasi, J. i Kruse, D. (2018), «Today's youth reject capitalism, but what do they want to replace it?», The Conversation.

Capitalisme: disfuncions i xocs no són el mateix

En definitiva, sembla inqüestionable que som en una fase de desafecció creixent amb el capitalisme, l'extensió geogràfica de la qual és àmplia (i arriba a l'epicentre del sistema, els EUA) i, així i tot, no difereix gaire d'altres puntes de qüestionament de diferents èpoques. Ara bé, a cada moment històric, les crítiques al capitalisme han adoptat formes una mica diferents. Quines són les actuals?

Quan es revisen els múltiples debats i els articles sobre la qüestió, comencen a aparèixer un seguit d'elements coincidents: menor creixement econòmic que en el passat; estancament, quan no declivi, de la productivitat; augment de la desigualtat de la renda i de les oportunitats; tendència al curtterminisme; incapacitat d'internalitzar les externalitats negatives (com l'impacte mediambiental), o, finalment, una certa inestabilitat financera que no es pot acabar de suprimir.

Presentat així, aquest calaix de sastre de mals del capitalisme, per poc que s'hi pensi, grinyola una mica. Si fem una lectura menys superficial, podem distingir, realment, que aquesta llista combina fets de naturalesa molt diferent. En concret, es barregen dos tipus d'elements.

Els primers són el que podem anomenar disfuncions estructurals del capitalisme. L'economia de mercat és un sistema que, per naturalesa, presenta unes característiques que tenen efectes indesitjats. En el cas del capitalisme, són les anomenades fallades de mercat, és a dir, els intercanvis per als quals el mecanisme de preus no ofereix la informació precisa sobre els beneficis i sobre els costos socials i que requereixen una intervenció pública per, en la mesura que sigui possible, corregir-los. En aquesta categoria, entren la regulació de les externalitats negatives, com la contaminació. Un altre element situat en aquesta categoria de disfuncions estructurals seria la tendència al curtterminisme. Que hi ha disfuncions inherents al capitalisme no és una cosa nova, i, de fet, una gran part de les institucions amb les quals ens hem dotat persegueixen, realment, minimitzar aquests efectes. Per exemple, dotar d'independència els bancs centrals és un intent de donar resposta a la miopia dels decisors de la política monetària. O la creació d'un mercat d'emissions de CO₂ intenta contribuir a internalitzar els costos socials que genera la pol·lució de les empreses.

El segon bloc de «mals» és diferent. Quan es diu que el capitalisme ja no funciona (traduït com «no creixem com en el passat» i/o «només beneficia uns pocs»), en el fons, el que succeeix és que, en realitat, som en una etapa històrica de canvi accelerat, presidit per elements com el salt tecnològic, la intensificació de la globalització, l'envelliment demogràfic o la transició ecològica. El capitalisme, en aquesta fase històrica, actua, certament, com un intermediari davant aquesta sèrie de xocs i de tendències, però no pot ser considerat el causant últim. Això no vol dir que aquesta mediació sigui automàtica o neutral, ja que, certament (i aquí entrem en el punt clau del nostre diagnòstic de la «crisi» del capitalisme), no tots els capitalismes són iguals.

Així s'entén, per exemple, que, en un dels punts de tensió claus, que es dona en certes economies que, pel que sembla, no poden reconciliar el creixement econòmic i la capacitat de redistribució (o lluita contra la desigualtat), sigui en realitat un *trade off* no tan obvi, ja que altres països sí que, pel que sembla, han trobat un equilibri raonable.

Capitalisme: un sistema adaptatiu

La nostra tesi és que aquestes diferències entre capitalismes importen... i molt. Malgrat que la defensa d'aquesta tesi serà l'objectiu dels tres articles següents, volem fer un petit *spoiler* als nostres lectors. La premissa bàsica és que, tot i que hi ha un nucli dur de característiques compartides per totes les economies capitalistes, a la pràctica, hi ha diferències entre països (sense embuts, entre grups de països) que acaben conformant diferents varietats de capitalisme clarament diferenciables i que aquestes varietats funcionen millor, o pitjor, en funció de les característiques de l'entorn o del moment històric. Per exemple, i per esmentar una preocupació actual de màxima rellevància, les capacitats per lluitar contra pandèmies no seran les mateixes en una varietat del capitalisme que en una altra.

De fet, l'existència de varietats del capitalisme entre països apunta a un tret fonamental d'aquest sistema econòmic, la seva capacitat d'adaptació i d'evolució. Davant les crítiques dels qui entenen el sistema capitalista com quelcom monolític i immutable, una revisió històrica permet descartar aquesta visió tan estàtica, ja que, com es defensarà al nostre article final, el capitalisme actual i el del 1945 presenten moltes diferències. Per aquest motiu, i per convence'l, benvolgut lector, li demanem que ens acompanyi en els següents articles del Dossier. Endinsem-nos, doncs, en aquesta visió enriquida del capitalisme (capitalismes, en realitat) per entendre bé les causes i les conseqüències d'aquesta complexa interrelació entre tendències globals, sistemes econòmics i prosperitat.

Álvaro Leandro i Àlex Ruiz